

ÆNDRINGER I PRÆFERENCER OG KVALITET SAMT INDFØRELSE AF NYE VARER I VELFÆRDSTEORIEN

AF N. G. BOLWIG *

Problemstilling.

1. Kvalitetstilpasning, indførelse af nye varer eller ophør med produktion af gamle varer samt ændrede præferencer analyseres normalt ikke nærmere i velfærdsteorien. Det er vanskeligt at behandle kvalitative ændringer, fordi de ikke er éntydigt målelige, og indførelse af en ny eller udskydning af en gammel vare stiller samfundet i en ikke-marginal valgsituation: ønsker man n varer eller $n+1$ ($n-1$) at vælge imellem? Fremstilles der således $n+1$, er prisen en mindre mængde af de n varer ved given teknik og ressourcebestand. Endelig tages præferencerne for givne, selv om smagen faktisk ændrer sig.

2. En meget anvendt fremstillingsform er således et diagram af Edgeworth-kasse-typen (figur 1), hvor et samfund på to personer, J og K , producerer to varer X og Y , d.v.s. et *givet antal varer*, hvorved muligheden for opdukkende nye varer eller ophørende gamle varer forsvinder. Endvidere produceres X og Y i en *given kvalitet*, således at der ses bort fra kvalitetsændringer.

Opfattede man alternativt en kvalitetsændring som en kombination af indførelse af en ny vare og bortfald af en gammel vare, ville man være tilbage i en analyse af indførelse af nye varer. Endelig går man ud fra *givne præferencekort* for J og K , selv om det ofte ikke nøje specificeres, hvilke præferencer der er tale om. Kunne man imidlertid tænke sig, at præferencerne ikke var ens i de situationer, der sammenlignes i en velfærdsanalyse, ville man få flere sæt individuelle indifferenskurver eller præferencefunktioner og altså også dertil svarende forskellige sæt af samfundsindifferenskurver.

Ændrede præferencer.

3. Franklin M. Fisher (1968, pp. 97-98) har i forbindelse med en analyse af det rene leveomkostningsindeks fremhævet, at et *leveomkostningsindeks*

* Lektor ved Aarhus Universitet.

ÆNDRINGER I PRÆFERENCER OG KVALITET SAMT INDFØRELSE AF NYE VARER I VELFÆRDSTEORIEN

AF N. G. BOLWIG *

Problemstilling.

1. Kvalitetstilpasning, indførelse af nye varer eller ophør med produktion af gamle varer samt ændrede præferencer analyseres normalt ikke nærmere i velfærdsteorien. Det er vanskeligt at behandle kvalitative ændringer, fordi de ikke er éntydigt målelige, og indførelse af en ny eller udskydning af en gammel vare stiller samfundet i en ikke-marginal valgsituation: ønsker man n varer eller $n+1$ ($n-1$) at vælge imellem? Fremstilles der således $n+1$, er prisen en mindre mængde af de n varer ved given teknik og ressourcebestand. Endelig tages præferencerne for givne, selv om smagen faktisk ændrer sig.

2. En meget anvendt fremstillingsform er således et diagram af Edgeworth-kasse-typen (figur 1), hvor et samfund på to personer, J og K , producerer to varer X og Y , d.v.s. et *givet antal varer*, hvorved muligheden for opdukkende nye varer eller ophørende gamle varer forsvinder. Endvidere produceres X og Y i en *given kvalitet*, således at der ses bort fra kvalitetsændringer.

Opfattede man alternativt en kvalitetsændring som en kombination af indførelse af en ny vare og bortfald af en gammel vare, ville man være tilbage i en analyse af indførelse af nye varer. Endelig går man ud fra *givne præferencekort* for J og K , selv om det ofte ikke nøje specificeres, hvilke præferencer der er tale om. Kunne man imidlertid tænke sig, at præferencerne ikke var ens i de situationer, der sammenlignes i en velfærdsanalyse, ville man få flere sæt individuelle indifferenskurver eller præferencefunktioner og altså også dertil svarende forskellige sæt af samfundsindifferenskurver.

Ændrede præferencer.

3. Franklin M. Fisher (1968, pp. 97-98) har i forbindelse med en analyse af det rene leveomkostningsindeks fremhævet, at et *leveomkostningsindeks*

* Lektor ved Aarhus Universitet.

ofte fejlagtigt opfattes som en indikator for, om et individ er bedre stillet på ét tidspunkt end på et andet (tidligere). Dette ville imidlertid indebære *intertemporale* nyttesammenligninger for det enkelte individ, og leveomkostningsindekset er derfor ikke svaret på et spørgsmål om, på hvilket tidspunkt individet er bedst stillet. Problemet er analogt med, at *interpersonelle* nyttesammenligninger ikke er mulige uden en værdidom om, hvordan man skal vurdere de pågældendes velfærd indbyrdes.

Da det ved konstruktion af leveomkostningsindeks normalt stiltiende antages, at indifferenskortet for individet er det samme i de to situationer, der sammenlignes, får man samme resultat for det sande indeks, uanset hvilke præferencer man går ud fra.

Har imidlertid præferencerne ændret sig, bliver spørgsmålet, hvilket af de to indifferenskort man skal tage som udgangspunkt. Tager man indifferenskortet i tidspunkt t_1 som udgangspunkt, bliver det spørgsmål, et leveomkostningsindeks besvarer, følgende: »Givet de i t_1 for individ A gældende præferencer, og givet den indkomst og de priser, der gjaldt i t_0 (p^* , y^*), og under forudsætning af, at der gælder priserne (p) i t_1 , hvilken indkomst (y) skal A da have i t_1 , for at han er indifferent mellem et pris-indkomstsæt svarende til t_0 's (p^* , y^*) og et prissæt svarende til det i t_1 gældende (p), idet hans præferencer (indifferenskort) er som t_1 's?«, jf. Fisher (1968, p. 102). Indekset bliver y/\bar{y} . Er det mindre end 1, siger vi, at leveomkostningerne er faldet, er det større end 1, er de steget. Det er et rent indeks, idet der er taget hensyn til substitutionsvirkningerne som følge af de ændrede relative priser, hvilket de normale leveomkostningsindeks (Laspeyre-Paasche) ikke gør. Men fortolkningen af indekset er det centrale for den efterfølgende diskussion: Givet et samtidigt præferencekort for A (det i t_1 , i t_0 eller i et andet tidspunkt gældende), så skal vi altså finde en samtidig indkomst y , der gør ham indifferent mellem i sit forbrugsvalg at være begrænset af parametrene svarende til (y^* , p^*) og parametre svarende til (p).

Fisher (1968, pp. 101-2) mener, at for konstruktion af relevante leveomkostningsindeks bør det nutidige indifferenskort normalt vælges på grund af tidens irreversibilitet, således at det er dette, der bør anvendes som udgangspunkt for hans analyse af, hvor stor y skal være for at give kompensation til konsumenten for de ændrede priser.

4. Man må derfor også ved konstruktion af de *samfundsindifferenskurver*, der benyttes i velfærdsteorien, nøje specificere, hvilke præferencer der er lagt til grund for analysen.

I figur 1 sammenlignes således (X , Y) kombinationerne svarende til henholdsvis P og Q . De to personer J og K har hver et indifferenskort, som afbilder deres præferencer for X og Y på alternative velfærdsniveauer. På kontraktkurven JP er angivet alle de situationer, hvor J og K 's individuelle in-

differenskurver tangerer hinanden, og hvor de altså er i bytteligevægt. Jo længere man bevæger sig op ad kontraktkurven fra J til P , des større bliver J 's velfærd og des mindre K 's. Gennem P er tegnet to forskellige indifferenskurver, I_r og I_s , svarende til henholdsvis den bytteoptimale fordeling R og den bytteoptimale fordeling S af den samlede produktion (X, Y) . Samfundsindifferenskurverne gennem P svarer til forskellige velfærdsfordelinger mellem J og K , og hældningen på en bestemt samfundsindifferenskurve er den samme som hældningen for fellestangenten for to modsatkrummede individuelle indifferenskurver.

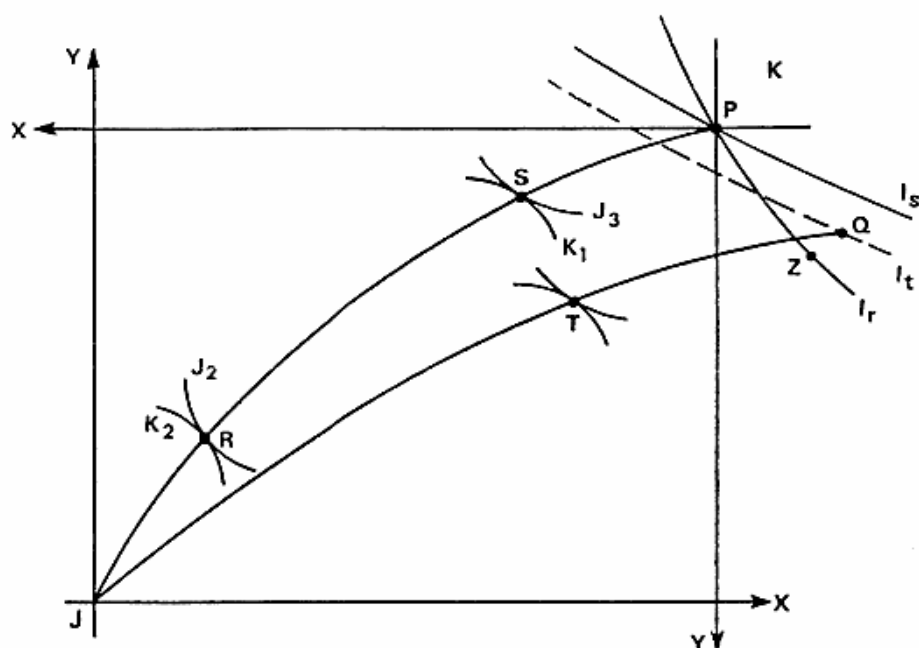

Fig. 1.

Samfundsindifferenskurven I_r er konstrueret således, at man lader K 's indifferenskurve K_2 glide langs J 's indifferenskurve J_2 , hvorved begge individer forbliver på samme indifferenskurve og i bytteligevægt, idet tangentspunktet flytter sig mod sydøst og nordvest. I_r bliver så P 's spor ved en sådan glidning af K_2 . I_r viser altså, for hvilke kombinationer af X og Y det er muligt at stille J og K lige så godt, som de var stillet i udgangssituationen, samtidig med at de stadig er i bytteligevægt.

I_s er konstrueret ud fra fordelingen i S på grundlag af de individuelle kurver K_1 og J_3 . Da individerne i R vurderer X højere i forhold til Y , end de gør i S , må I_s også blive fladere end I_r , idet der marginalt skal flere enheder af X til at kompensere tabet af een enhed af Y med S -fordelingen end med R -fordelingen. Indkomstfordelingen, d.v.s. delingen af X og Y mellem J og

K , i udgangssituationen og dermed også forløbet af samfundsindifferenskurverne er jo nøje knyttet til de relative priser.

I diagrammet er der ikke indtegnet nogen *transformationskurve*, da vi foreløbig ikke interesserer os for, hvor store mængder af X og Y det faktisk er muligt for samfundet at producere ved den bedst mulige udnyttelse af de givne produktive ressourcer. Transformationskurven vil senere blive inddraget i analysen (afsn. 12).

5. Velfærdsteorien har, siden »Den nye velfærdsøkonomi« blev lanceret omkring 1940, beskæftiget sig meget med sammenligning af punkter som P og Q ved hjælp af forskellige kriterier til valg mellem sådanne punkter. Et kriterium er således blevet kendt som Kaldor-Hicks-kriteriet eller kriteriet om *hypotetisk kompensation*, der går ud på, at med den givne R -fordeling af P -godebundtet (X, Y) skal Q vælges fremfor P , såfremt de, der vinder ved at gå fra P til Q , kan kompensere dem, der taber ved ændringen. Bevægelsen fra P til Q kan deles i to bevægelser: fra P til Z – hvor J og K 's velfærd som målt ved deres indifferenskurver lades uændret – og bevægelsen fra Z til Q , hvor der fås mere af både X og Y , og hvor det derfor er muligt at stille både J og K bedre eller stille een af dem bedre, uden at den anden stilles dårligere. Imidlertid bygger en sådan operation på den indkomstfordeling og de relative priser, der var gældende i R . Var man i stedet for gået ud fra fordelingen S , ville det ikke være muligt at stille begge bedre, idet I_s passerer nordøst om Q .

6. Akcepteres kriteriet, og foretages ændringen fra P til Q , uden at der faktisk ydes kompensation, vil man befinde sig i Q , hvor der er mere af X og mindre af Y , og hvor fordelingen og dermed de relative priser (Y er relativt dyrere) er en anden. Gennem Q kan der nu konstrueres en ny samfundsindifferenskurve, I_p , på grundlag af den i Q gældende nye indkomstfordeling (T) og det nye sæt relative priser. Den kan tænkes at passere sydvest for P , således at det ville være muligt med priserne i Q som vurderingsgrundlag at stille alle bedre, hvis man gik tilbage til P . Dette tilsyneladende paradoks er først påvist af Scitovsky og førte til krav om et *dobbelt kriterium*: Q skulle vælges for P på basis af den i P gældende fordeling (og relative priser), mens P ikke skulle kunne foretrækkes for Q på grundlag af den i Q gældende fordeling, d.v.s. I_t skulle passere nordøst om P .

7. Senere igen er det blevet påvist, at selv dette dobbelte kriterium ikke sikrede imod, at man ved en række successive ændringer havnede i kontradiktoriske situationer som den skildrede. Vil man undgå dette, må man kræve, at Q foretrækkes for P for alle tænkelige fordelinger og dertil knyttede sæt af relative priser af P -godebundtet. Dette er man imidlertid kun sikret imod, hvis der i Q er mere af både X og Y , d.v.s. hvis Q ligger nordøst for P . Men

dermed kommer man også uden om de problemer, der ligger i at tage stilling til indkomstfordelingen. I praksis vil det netop typisk være situationer, hvor der produceres mindre af ét gode og mere af et andet, der skal vælges imellem. Det synes måske også urimeligt at tage alle mulige, herunder mange helt urealistiske indkomstfordelinger, i betragtning ved sådanne sammenligninger. Little (1957, pp. 100-5) har som led i denne diskussion foreslået sammensatte kriterier, der foruden Kaldor-Hicks- og Scitovsky-kriterierne eksplicit indeholder *værdidomme* om, hvorvidt givne indkomstfordelinger anses for gode eller ej, ligesom han sonderer mellem de tilfælde, hvor der faktisk ydes kompensation, og hvor der ikke gør det

8. Alle de forudgående betragtninger forudsatte altså, at der er et endeligt antal goder (X, Y), at goderne er af en given kvalitet, og at præferencerne er givne og således ens i situationerne P og Q .

Lad os først opgive forudsætningen om, at vi kun behøver at tage hensyn til ét muligt indifferenskort for de to individer, som udgør vort abstrakte samfund.

Som eksempel på en smagsændring kan vi tage Fisher's eksempel (1968, pp. 103-4) med et individ (J), der oplever et spontant skift i sin præference for et gode (X), således at han vurderer dette gode højere end hidtil. Fysisk er det det samme gode set fra det producerende samfunds side, og vi kan derfor med Fisher forestille os, at X f.eks. er godet brændselsolie, hvor J pludselig opdager en ny og forbedret måde at anvende olien på i sit oliefyr, således at han får flere varmeeenheder pr. ton olie. Fisher anbefaler, at man kalder dette *disembodied quality change* i analogi med de fra teorien om de tekniske fremskridt kendte *disembodied technical progress*, hvor de fysisk set samme produktionsfaktorer pludselig samarbejder bedre og giver et større produkt.

I teorien om det sande leveomkostningsindeks gennemføres analysen af J 's smagsændring ved, at vare nr. 1, X_1 , udrustes med en parameter b , der er større end 1, når der foreligger en højere vurdering af X_1 . Fisher finder så den indkomst, y der gør J indifferent mellem i sit forbrugsvalg at være begrænset af (y^*, p^*) og af (y, p) , idet han vælger forbrugssammensætningen x^* i første tilfælde $(x_1^*, x_2^*, \dots, X_n^*)$ og x i andet tilfælde, hvor x er (bx_1, x_2, \dots, x_n) . Han løser altså problemet om kvantificering af smagsændringen ved at parametrisere den (bx_1) .

9. Vi skal nu se, hvordan man med den traditionelle indifferenskortanalyse kan sammenligne valgsituationer med alternative præferencer (smag).

I figur 2 angiver de fuldt optrukne indifferenskurver J_1 og K_2 præferencerne før smagsændringen. På grundlag af disse præferencer og med R -fordelingen af realindkomsten og de dertil svarende relative priser fører krite-

riet om hypotetisk kompensation til, at ved en bevægelse fra P til Q er det ikke muligt for vinderne at kompensere taberne. Kriteriet fører derfor til, at man anbefaler at blive i P .

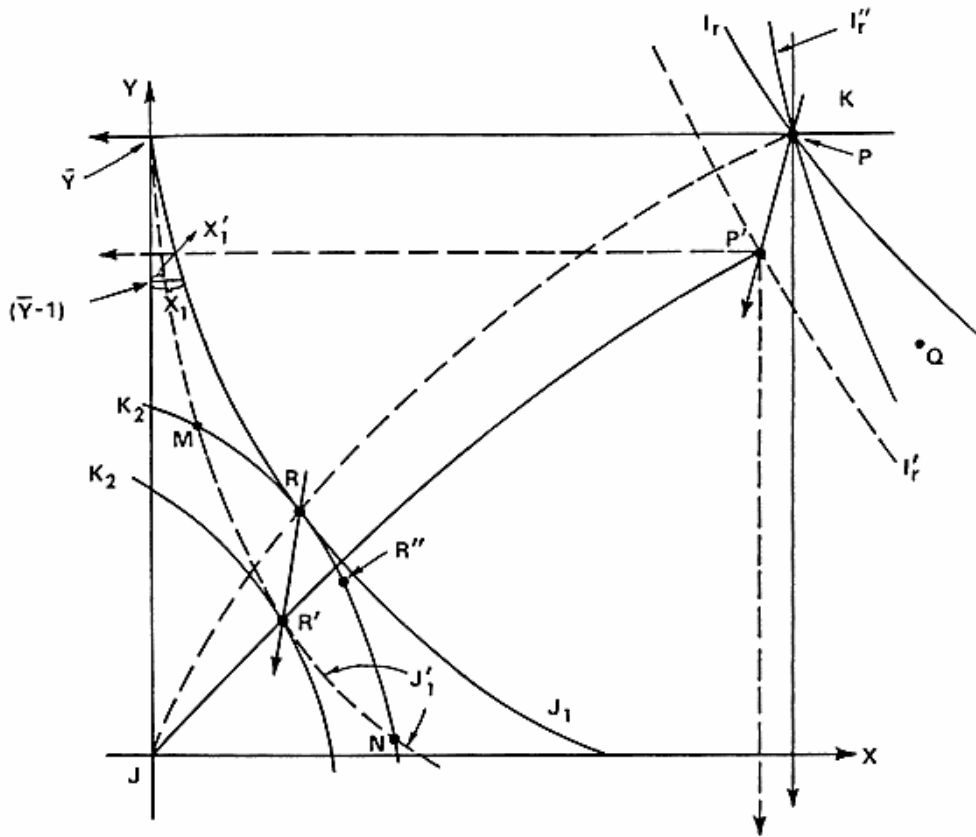

Fig. 2.

Efter individ J 's smagsændring i retning af en højere vurdering af X gælder der et andet sæt indifferenskurver for J og samme sæt for K . Indifferenskurven J_1 modsvares i en vis forstand af J_1' , idet J_1' er konstrueret ved at gå ud fra den mængde af y , Y , som individ J ønsker på det til J_1 svarende velfærdsniveau, hvis han skal nøjes med at konsumere nul enheder af X . For mængden $(Y-1)$ var han før smagsændringen indifferent med mængden x_1 ; efter smagsændringen vil han nøjes med x_1' , der er mindre end x_1 . Tilsvarende findes de andre punkter på den nye indifferenskurve J_1' , der i hele sit forløb ligger under J_1 svarende til, at for enhver mængde af Y vil han nu nøjes med mindre af X end før smagsændringen.

Den nye indifferenskurve J_1' skærer nu K_2 i M og N , hvor J_1 tangerede K_2 i et punkt på J - K -kontraktkurven. Spørger man derpå, hvilket røringspunkt der er mellem K_2 og J_1' , bliver svaret, at vi må forskyde K 's indifferencerkort

mod sydvest, indtil K_2 rører J_1' i et punkt R' . P har flyttet sig fra P til P' , svarende til, at der nu kræves en mindre total mængde (X, Y), for at individerne kan have samme velfærd (K_2 og J_1') som før smagsændringen. Når det er rimeligt at antage, at R' ligger på en ny kontraktkurve $J-P'$, der ligger under $J-P$, skyldes det, at en sådan lavereliggende kurve indebærer en ændring af de relative priser i retning af relativt større p_x/p_y , svarende til et tilsvarende ændret marginalt ombytningsforhold dY/dX . Som det ses i eksemplet, har J i den nye situation mindre af både Y og X , men han har afgivet relativt mest af Y til K . Den mindre mængde af X , han får i forhold til den tidligere smagskonstellation, er så meget mere værd for ham, at den både kompenserer ham for den relativt større afgivelse af Y -enheder og den mindre opgivelse af fysiske enheder af X . K , der har samme smag som før, vil på grund af det relativt dyrere X foretage en substitution (idet hans præferencer er uændrede) bort fra X over mod relativt mere af Y . Dette modsvares netop af, at X har afgivet relativt mest af Y til K .

Bevægelsen fra P til P' er den samme (i retning og afstand) som fra R til R' og viser opgivelsen af X og Y .

Konstrueres der nu en ny samfundsindifferenskurve gennem P' , I_r' , med en stejlere hældning gennem P' , end der var for I_r gennem P , kan man nu på ny spørge: Vil Q blive foretrukket for P' i den nye situation? Da P' ligger sydvest for P , og da hældningen er større end for I_r (relative priser ændret), er det nu mere sandsynligt, at I_r' passerer sydvest for Q (hvor I_r gik nordøst om Q). Gør den det, kan det altså anbefales at gå til Q under forudsætning af, at R' -fordelingen akcepteres som vurderingsgrundlag. Tilbage bliver så at spørge, om man ankommet til Q og med den indkomstfordeling og det sæt relative priser, der gælder her, ville foretrække at gå tilbage til P' ? Det er anden del af det dobbelte kriterium.

Konklusionen af dette bliver den ikke overraskende, at med et ændret præferencemønster som grundlag kan en situation, Q , blive foretrukket, hvor den ikke blev det med de alternative (gamle) præferencer.

At Q i det konkrete eksempel nu foretrækkes, skyldes åbenbart, at Q rummer mere af X og mindre af Y end P , og da priserne er ændret i retning af relativt højere priser på X som følge af smagsændringen hos J , bliver det mere sandsynligt, at Q -kombinationen foretrækkes.

Hvis vi f.eks. antog, at P lå på transformationskurven, så er jo P' en suboptimal situation i forhold til P . Det er ikke rimeligt, kunne man sige, at sammenligne først en situation, der opfylder betingelserne for Pareto-optimalitet i produktionen (P) med en alternativ situation (Q), og derpå sammenligne en suboptimal situation (P') med det samme Q . Hertil er at sige, at selv om vi var vendt tilbage fra P' -situationen til P , hvilket er muligt, og hvilket stiller samfundet bedre, da der er mere af både X og Y , og vi derfor kan stille både J og K bedre, så ville bytteforholdet mellem X og Y udtrykt ved

de relative priser være ændret svarende til, at en samfundsindifferenskurve gennem P , I_r'' , med fordelingen R'' har en stejlere hældning gennem P og derfor med større sandsynlighed vil gå sydvest om Q . Også i dette tilfælde får man problemet med anvendelsen af det dobbelte kriterium.

10. Benytter vi i stedet for Fisher's metode og betragter smagsændringen som en *good-augmenting taste-change*, d.v.s. af disembodied-quality-change-typen, hvor kvaliteten ændrer sig set fra individets synspunkt, selv om samfundet stadig producerer det samme produkt med de samme omkostninger (X), kan vi erstatte symbolet X på den vandrette akse med bX (figur 3), hvor

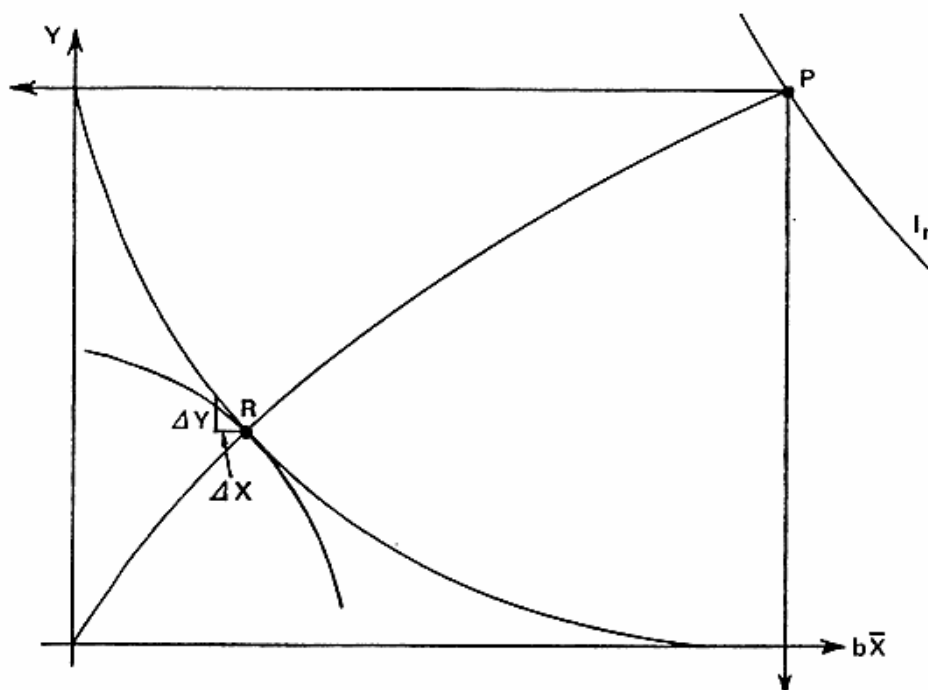

Fig. 3.

b er en parameter, der angiver, med hvor meget hver enhed af X forøges for ham ($b > 1$). For $b = 1$ fås specieltilfældet, at der ikke er nogen smagsændring; den subjektivt bestemte kvalitet har altså ikke ændret sig. Er imidlertid b større end 1 svarende til kvalitetsforbedring af X , må vi fortolke bytteforholdet i R anderledes end før. Er for $b = 1$, $\Delta Y / \Delta X = 2$, svarende til $p_x / p_y = 2$, så er med $b = 2$, $\Delta Y / \Delta X$ stadig = 2 (på figuren er der ingen ændring i kurvernes beliggenhed m.v.), men det svarer nu til et relativt prisforhold p_x / p_y på 4 – d.v.s. at der nu ombyttes 4 enheder af Y med 1 enhed af X i R -fordelingen. Fortolkningen af denne figur synes imidlertid vanskeligere end af figur 2, og formentlig er en behandling med denne teknik lettere

at gennemføre algebraisk, som Fisher (1968, pp. 103-18) har gjort det i forbindelse med leveomkostningsindeks-problemerne.

11. Sammenhængen mellem *principperne for optimal ressourceallokering og virkningerne af smagsændringer* kan anskueliggøres ud fra en artikel af E. J. Mishan (1957, p. 155). Den drejer sig om principperne for ressourceallokering i velfærdøkonomisk belysning. Således repræsenterer en situation, hvor pris overalt er lig grænseomkostninger, eller hvor priserne er proportionale med grænseomkostningerne for alle produkter under forudsætning af fuldstændig uelastisk faktorudbud, ifølge traditionen en vis ideel allokering af ressourcer. Den er karakteriseret ved, at der er nået en Pareto-optimal bytte- og produktionssituation i den forstand, at individerne ikke kan bytte sig frem til en bedre position, og at faktorerne ikke kan allokeres om, således at der kan produceres mere af ét gode.

12. Problemet illustreres i figur 4. Ved given smag (givne indifferenskurter) og givne ressourcer samt given teknisk viden (given transformationskurve) betegner Q_1 -kombinationen af X og Y med samundsindifferenskurven I_1 en

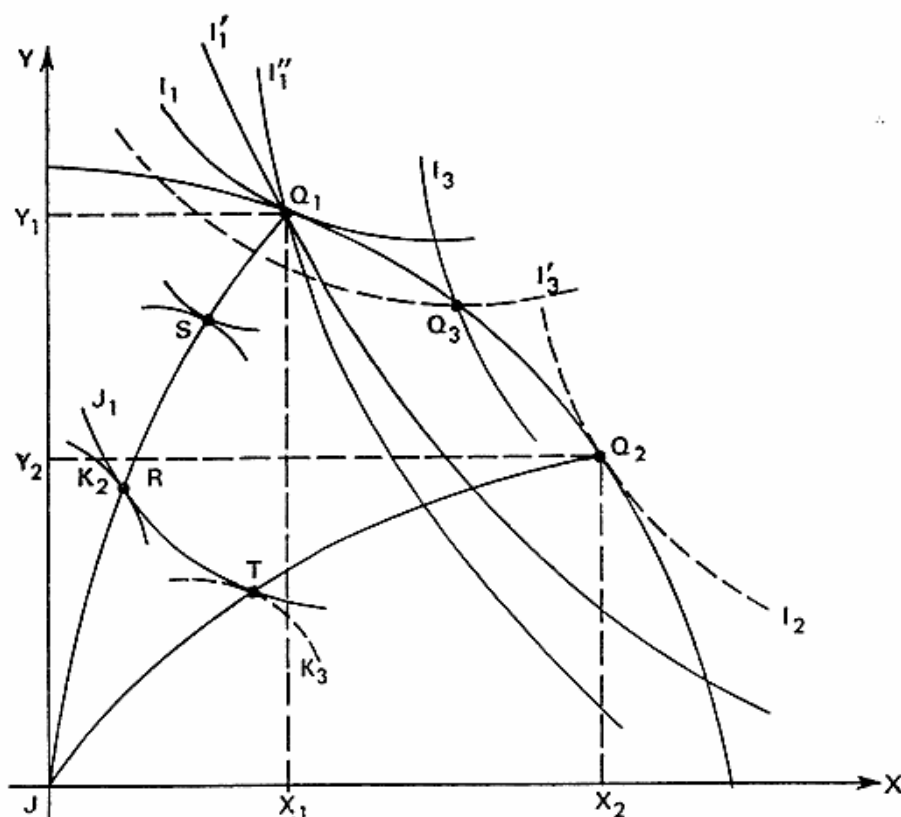

Fig. 4. Kilde: Udarbejdet på grundlag af Mishan (1957, fig. 2, p. 170 og fig. 3, p. 174)

optimal situation, hvor individerne er i bytteligevægt (det er de altid på en samfundsindifferenskurve), og hvor produktionsoptimumsbetingelserne er opfyldt (man er på transformationskurven, og der kan ikke produceres mere ved at ændre ressourcefordelingen), samtidig med at det marginale transformationsforhold i produktionen svarer til det marginale ombytningsforhold i forbruget ved de gældende relative priser, der er knyttet til indkomstfordelingen S mellem J og K . Ved enhver anden indkomstfordeling og dertil svarende andre relative priser, d.v.s. ved ethvert andet punkt end S på J - Q_1 -kontraktkurven, skærer samfundsindifferenskurven transformationskurven i Q_1 , som f.eks. I_1' , der svarer til fordelingen R .

13. En sammenligning af de to optimale situationer Q_1 og Q_2 kan naturligvis altid foretages, men uden interpersonelle sammenligninger kan man ikke nå til nogen konklusion om at foretrække den ene for den anden eller omvendt. F.eks. kan godebundet (X_1, Y_1) omfordeles mellem J og K svarende til en bevægelse fra S til R , hvorefter der kan konstrueres en samfundsindifferenskurve gennem Q_2 , I_2 , der er sammenlignelig med I_1' , og hvor samfundet (d.v.s. enten J eller K eller begge) er bedre stillet. Men sammenligningen er nu ikke længere mellem to optimale situationer, men mellem en suboptimal situation i Q_1 (R -fordelingen, I_1') og den optimale situation Q_2 . Og det, der skulle sammelignes, var den optimale situation Q_1 med den optimale situation Q_2 . De to optimale situationer Q_1 og Q_2 er hver for sig knyttet til en ganske bestemt indkomstfordeling (S henholdsvis T), som bestemmer de relative priser sådan, at det marginale ombytningsforhold i forbruget netop bliver lig det marginale transformationsforhold i produktionen. Man kan tænke på Q_1 og Q_2 som to situationer, hvor der i begge er fuldkommen konkurrence, men med forskellige indkomstfordelinger, eller som to situationer, hvor der er en Joan Robinson-verden af monopoler, hvor $p_i/MC_i = \text{konst.}$ ved helt uelastisk udbud af produktionsfaktorerne.

14. Sammenligninger mellem en optimal situation som Q_1 (I_1) og en suboptimal situation som f.eks. Q_3 (I_3) – denne sidste kan f.eks. være en situation, hvor monopolgraden ikke er den samme i alle produktioner, altså hvor p_i/MC_i afviger for i det mindste eet af i -goderne, – kan normalt heller ikke foretages. Før en sammenligning kan finde sted, må Q_1 omfordeles til I_1' , hvor optimums-karaktertrækkene ved Q_1 går tabt, idet I_1' er en suboptimal situation i Q_1 . Alternativt kunne man også tænke sig at omfordele Q_3 , således at man fik en samfundsindifferenskurve, der skar transformationskurven i Q_3 fra en anden vinkel, og som derpå kunne sammenlignes med Q_1 ; men nu har man ikke længere den oprindelige suboptimale situation I_3 , men en helt anden. Kun i det tilfælde, hvor man tilfældigvis som udgangspunkt havde denne anden suboptimale fordeling af Q_3 , kunne man umiddelbart sammen-

ligne I_3' med I_1 , men denne sammenligning kræver intet kompenstationstest; man skal blot være så heldig med beliggenheden af I_3' , at en sådan sammenligning uden videre er mulig. Da vil naturligvis I_1 blive foretrukket på grundlag af et kompensationskriterium alene.

15. Figur 4 kan også benyttes til at se noget om *virkningerne af smagsændringer*.

Antages det, at man befinder sig i I_1 -optimalfordelingen af Q_1 , men at der indtræder en smagsændring, således at X vurderes relativt højere (af mindst et af individerne, jfr. det tidligere eksempel) fås ved uændret produktion af X og Y en anden fordeling af Q_1 , eksempelvis fordelingen I_1' . Men på grund af smagsændringen har vi nu fået en suboptimal situation i stedet for en optimal. Med den til den suboptimale situation svarende indkomstfordeling og dertil svarende relative priser, vil Q_2 med I_2 -fordelingen kunne stille alle bedre. Dette forudsætter imidlertid, at vi er så heldige, at I_1' og I_2 umiddelbart kan sammenlignes. Kan de ikke det, må I_1' først omfordeles, således at vi får en kurve I_1'' , der kan sammenlignes med I_2 , men derved har vi jo øvet vold mod de særlige karaktertræk ved den nye suboptimale smagsændrede situation I_1' og sammenligner en helt anden suboptimal situation I_1'' med den optimale Q_2 .

Smagsændringen kan altså opfattes på følgende måde:

(1) Den tidligere optimale situation (Q_1, I_1) forvandles på grund af smagsændringen til Q_1-I_1' , der er suboptimal.

(2) I_1' -fordelingen af Q_1 ændres til I_1'' -fordelingen, der også er suboptimal, men som ikke længere har samme karakteristika som den af smagsændringen karakteriserede suboptimale situation.

(3) Fra I_1'' til I_2 stilles alle bedre, og vi havner i (Q_2, I_2)-fordelingen.

Det er altså ikke muligt at vælge mellem den oprindelige suboptimale smagsændrede situation og (Q_2, I_2) uden at gøre vold på de egenskaber, der netop karakteriserer den ene eller den anden situation som optimal eller suboptimal. Der kan således ikke på grundlag af kompensationskriterierne træffes noget valg mellem den smagsændrede, suboptimale situation og en given, opnåelig optimal situation.

Der er en klar analogi mellem de vanskeligheder, der gør sig gældende ved sammenligning af optimale og suboptimale situationer med givne præferencer, og tilsvarende situationer hvor der foreligger smagsændringer.

Kvalitetsændringer.

16. Som en mulighed for videre analyse kan det overvejes, om man ud ad den vandrette akse kunne afsætte bX , altså en given mængde af X , men af stigende kvalitet med tilsvarende voksende samfundsmæssige omkostninger.

Valget mellem P og Q ville da ved et bestemt sæt indifferenskurver svarende til en bestemt smag blive et valg mellem en bedre kvalitet af en bestemt mængde af X og færre enheder af Y . En sådan analyse kunne gennemføres i figur 1, hvor man blot indsatte $b\bar{X}$ i stedet for X .

I det tilfælde, hvor kvalitetsforbedringen var dækket af ompakningstilfældet, idet f.eks. antallet af tændstikker i en æske øges fra 50 til 60 svarende til at b stiger fra 1 til 1,2, bliver behandlingen med $b\bar{X}$ normalt trivial i forhold til X . Men hvis der bestod en præference for at få tændstikkerne i større æsker indeholdende flere tændstikker, hvor man var villig til at give noget ekstra for at opnå dette, ville der foruden ompakning foreligge en kvalitetsændring pr. tændstik.

Hvor kvalitetsændringen er af anden karakter, men stadig målelig, f.eks. en forøgelse i den gennemsnitlige levealder for en glødelampe fra 1000 til 1200 timer, kunne b angive denne dimension. Da en glødelampes levetid ikke er den eneste kvalitetsdimension, ville den ekstra pris, forbrugeren ville give, næppe kunne beregnes ud fra levetidens forlængelse.

Indførelse af nye goder.

17. Problemet om *indførelse af nye goder og bortfald af ældre goder* er til dels behandlet i $b\bar{X}$ -tilfældet (afsn. 16). Øges således b fra 1 til 1,1, kan man sige, at godet $x_{b=1}$ ikke længere er til rådighed, medens det nye gode $x_{b=1,1}$ nu er til rådighed. En successiv højnelse af kvaliteten kan opfattes som en successiv opgivelse af gamle goder af ringere kvalitet og indførelse af nye goder af bedre kvalitet.

18. En formentlig mere frugtbar måde, hvorpå problemet om de velfærdsmæssige konsekvenser af indførelse af nye varer kan angribes, er anvist af Hicks (1943) og Mishan (1960, p. 67), der benytter og videreudvikler det af Marshall anvendte konsumentrente-begreb.

Lad os først betragte en person i en situation, hvor der indføres en ny vare, og dernæst overveje de komplikationer, der opstår, når der skal vælges eller forkastes en situation med et nyt gode. Fremstillingen er i det væsentlige en gengivelse af Mishan (1960, p. 67-78 og 1948, 184-98).

I situation (1) er godet X endnu ikke indført og har ingen pris eller en pris, der er højere end den højeste pris, ved hvilken efterspørgselen sætter ind. Den pågældende har en indkomst på OM (figur 5), målt i enheder af Y , der repræsenterer et gødebundt til konstante priser. Indføres nu X til en vis pris (MP), vil han købe mere og mere af X , indtil A_3M af Y er blevet ombyttet til ON af X , således at den nye ligevægtssituation svarer til punktet P .

Der kunne nu stilles to forskellige spørgsmål til det pågældende individ:

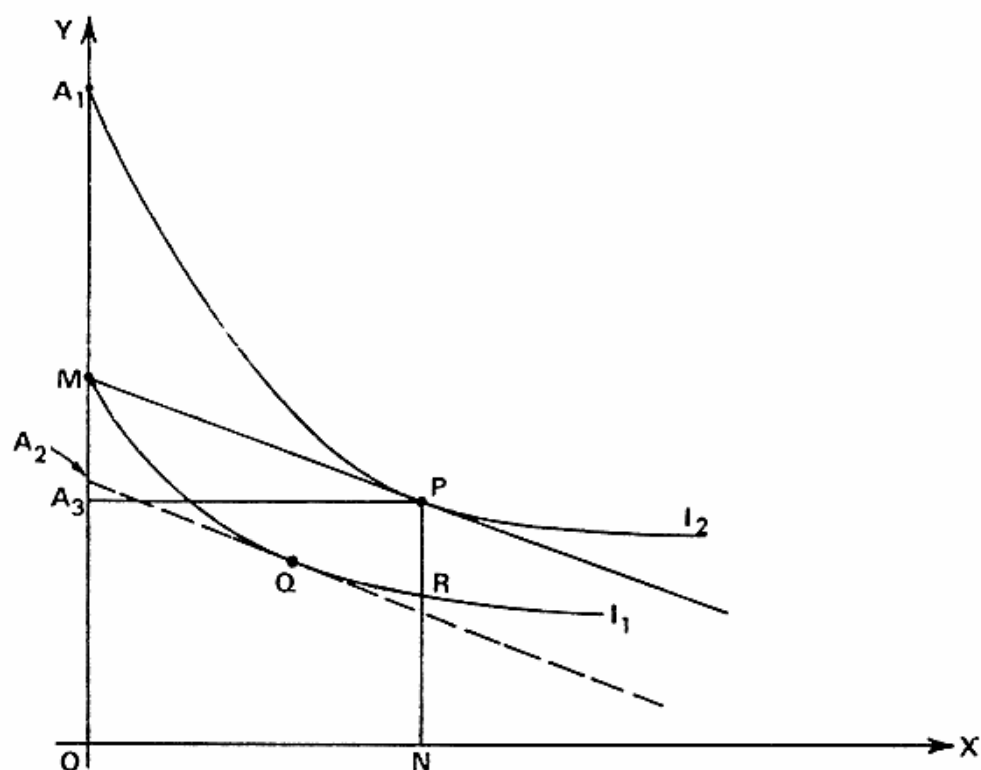

Fig. 5. Kilde: Mishan (1948, fig. 1, p. 185)

1. Hvor mange penge (Y) ville individet *højst* give for at kunne beholde den *nye* situation med prisen MP på det ny forhåndenværende gode X , såfremt
 - a. han er bundet til at købe netop ON af X (Marshall)
 - b. han frit kan købe den mængde af X , han ønsker, efter at han har betalt det beløb, han højst vil give for at kunne købe af X til MP -prisen (Hicks).
2. Hvor mange penge (Y) ville individet *mindst* kræve for at være villig til at opgive muligheden for at købe det nye gode, d.v.s. for at være villig til at gå tilbage til den tidligere situation uden X .

Under punkt 1 er distinktionen mellem tilfælde *a* og *b* en skelnen mellem Marshall's definition af konsumentrenten og Hicks's definition. Tilsyneladende overvejede Marshall ikke substitutionsvirkningen, idet han definerede konsumentrentebegrebet under den begrænsning, at individet skulle købe netop ON af X , og ikke den mængde af X , der var mest fordelagtig for ham, efter at han havde betalt konsumentrentebeløbet. Derfor definerede Marshall konsumentrenten som PR . Ved at betale PR af Y i P -situationen ville indivi-

det gå fra indifferensniveau I_2 til I_1 , hvor I_1 var indifferent med at have OM af Y og ingenting af X . Hicks definerede konsumentrenten som A_2M , der er større end PR , fordi hvis individet frit kunne vælge en hvilken som helst kombination af X og Y , efter at han havde betalt konsumentrente»skatten« på A_2M , ville han vælge et punkt Q , som er tangentspunktet for I_1 og budgetbegrænsningen *efter* betaling af konsumentrenten (A_2Q er den nye budgetlinie). Hvis han kun havde betalt PR og samtidig frit kunne vælge enhver opnåelig kombination af X og Y , ville han være bedre stillet end svarende til I_1 , idet han kunne nå til en position nordøst for Q_1 , hvor en budgetlinie gennem R parallel med MP tangerer en højereliggende indifferenskurve end I_1 . Dette mål (MA_2) kalder Hicks *kompensationsvariationen* (CV_p), idet fodtegnet p angiver, at der tillades individet substitution. $CV_p = PR$ er det tilsvarende marshallianske begreb, hvor q for mængde angiver, at mængden af X er stipuleret (her til ON).

Det andet spørgsmål (punkt 2), hvor individet anmodes om at opgive sin P -position med MP -prisen på X , må besvares med, at P -positionen kun vil blive opgivet, hvis individet kompenseres med mindst MA_1 af Y . I så fald ville han have OA_1 af Y og ingenting af X , men stadig forblive på I_2 -indifferenskurven. MA_1 er større end MA_2 , fordi med en større indkomst i punkt 2-situationen, (hvor indkomsten er forøget med det beløb i Y , der er nødvendigt for at opgive P -positionen) er pengenes grænsenyttelse mindre end i punkt 1-situationen, hvor penge (y) er et mere knapt gode (idet indkomsten er reduceret med den maksimale sum, der vil blive betalt for at bevare MP -prissituationen) og følgelig relativt mere værdifuld for ham sammenlignet med X -godet.

MA_1 kaldes af Hicks *ækvivalensvariationen* (EV_p), hvor p igen angiver, at substitution ikke er udelukket. Tilsvarende står EV_q med en given mængde X for det tilsvarende marshallianske begreb.

19. En anden måde at illustrere disse to konsumentrente-begreber på er ved hjælp af såkaldte marginale indifferenskurver. På figur 6 er $M.I_1$ den marginale indifferenskurve til I_1 på figur 5. Et punkt på denne kurve repræsenterer den maksimale sum af Y , konsumenten vil opgive for at få een enhed mere af X . For $X = 0$ begynder der med OM af Y . Hvis man i stedet for begynder med OA_1 af Y , kan $M.I_2$ konstrueres analogt med $M.I_1$. Prisen p er den samme som MP på figur 5. Når det nye gode er indført til prisen p , vil konsumenten købe ON af X . Arealet pF_1C_1 repræsenterer kompensationsvariationen og arealet pF_2C_2 tilsvarende ækvivalensvariationen. Mishan forklarer figur 6 således:

Once the price p is fixed and the consumer begins to buy he begins to accumulate a surplus. The surpluses on each unit of X bought are in effect "paid in"

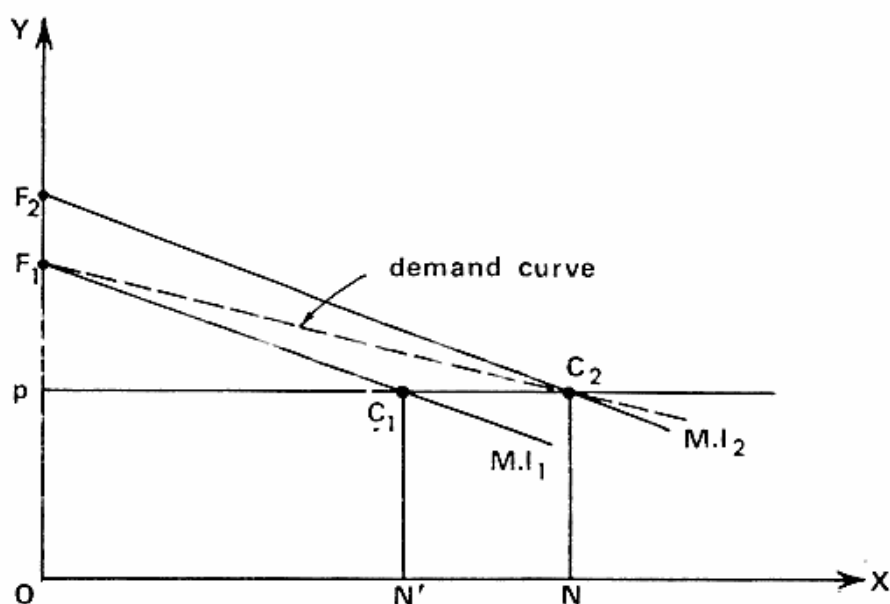

Fig. 6. Kilde: Mishan (1948, fig. 2, p. 190)

to his income. As his valuation of every unit of X rises with every increment of surplus to his income (the "income effect") the whole marginal indifference curve shifts gradually to the right as successive units of X are bought. Because of the income effect the consumer ends by purchasing ON of X and not merely ON' . The demand curve is, of course, a locus of all these quantity-price relations and therefore passes through F_1 and C_2 . [Mishan 1948, p. 193].

Komplikationerne ved at vurdere velfærdsvirkningen af et nyt gode for alle konsumenter er omtalt af Mishan (1960, pp. 72-78), og skal ikke gives her i detaljer.

Som en første approksimation kan man summere arealerne mellem efterspørgselskurverne og prisen som et tilnærmet udtryk for den samlede konsumentrente for et givet produkt, der påtænkes indført eller fjernet, og her til lægge summen af producentrenterne udtrykt ved arealerne mellem de individuelle udbudskurver og markedsprisen (eller fratække den samlede producentrente, hvis den er negativ på grund af faldende gennemsnitsomkostninger). Bliver resultatet positivt, skal godet indføres eller bevares i produktionen, i modsat fald ikke.

Vanskelighederne ved denne metode beror på de virkninger af indførelse af et nyt gode, der følger for resten af økonomien. Kun hvis der er fuldkommen konkurrence for alle de øvrige goder, og der ikke forekommer external economies og diseconomies, opstår der ikke problemer.

Er derimod prisen større end grænseomkostningerne i de produktioner, fra hvilke faktorerne til produktion af det nye gode overflyttes, er faktorer-

nes værdi på grænsen større end deres priser, og korrektioner bliver derfor nødvendige (Mishan 1960, p. 73-77), således at konsumentrentebegrebet ikke længere lader sig anvende umiddelbart.

Tilsvarende nødvendiggør eksistensen af external economies og diseconomies korrektioner, før et konsumentrentebegreb får mening.

Da i praksis afvigelserne mellem pris og grænseomkostninger er forskellige fra branche til branche, og da externaliteter i produktionen spiller en ikke ringe rolle, kan der være baggrund for nogen pessimisme med hensyn til anvendelse af konsumentrentebegrebet som mål ved en afgørelse af, hvilke varer der skal introduceres, og hvilke der skal opgives.

LITTERATUR

- Fisher, Franklin M. og Karl Shell. 1968. Taste and quality change in the pure theory of the true cost-of-living index. I *Value, capital, and growth. Papers in honour of Sir John Hicks*, red. J. N. Wolfe, pp. 97-139. Edinburgh.
- Hicks, J. R. 1943. The four consumer's surpluses. *Review of Economic Studies* 11:31-41.
- Little, I. M. D. 1957. *A critique of welfare economics*. 2. udg. London.
- Mishan, E. J. 1948. Realism and relevance in consumer's surplus. *Review of Economic Studies* 15:27-33. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1957. A reappraisal of the principles of resource allocation. *Economica* 24:324-42. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1960. *A survey of welfare economics, 1939-1959*. *Economic Journal* 70:197-256. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1964. *Welfare economics; five introductory essays*. New York.

nes værdi på grænsen større end deres priser, og korrektioner bliver derfor nødvendige (Mishan 1960, p. 73-77), således at konsumentrentebegrebet ikke længere lader sig anvende umiddelbart.

Tilsvarende nødvendiggør eksistensen af external economies og diseconomies korrektioner, før et konsumentrentebegreb får mening.

Da i praksis afvigelserne mellem pris og grænseomkostninger er forskellige fra branche til branche, og da externaliteter i produktionen spiller en ikke ringe rolle, kan der være baggrund for nogen pessimisme med hensyn til anvendelse af konsumentrentebegrebet som mål ved en afgørelse af, hvilke varer der skal introduceres, og hvilke der skal opgives.

LITTERATUR

- Fisher, Franklin M. og Karl Shell. 1968. Taste and quality change in the pure theory of the true cost-of-living index. I *Value, capital, and growth. Papers in honour of Sir John Hicks*, red. J. N. Wolfe, pp. 97-139. Edinburgh.
- Hicks, J. R. 1943. The four consumer's surpluses. *Review of Economic Studies* 11:31-41.
- Little, I. M. D. 1957. *A critique of welfare economics*. 2. udg. London.
- Mishan, E. J. 1948. Realism and relevance in consumer's surplus. *Review of Economic Studies* 15:27-33. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1957. A reappraisal of the principles of resource allocation. *Economica* 24:324-42. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1960. *A survey of welfare economics, 1939-1959*. *Economic Journal* 70:197-256. Optrøkt i Mishan (1964), som sidehenvisningerne gælder.
- Mishan, E. J. 1964. *Welfare economics; five introductory essays*. New York.